

Aleksandra Barwicka-Makula

ORCID: 0000-0001-8053-5694

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Johann Branner w służbie arcyksiężnej Marii Bawarskiej

**Johann Branner in the Service of Archduchess
Maria of Bavaria**

Abstrakt

Celem artykułu jest przybliżenie sylwetki Johanna Brannera – kamerdynera arcyksiężnej Marii Bawarskiej. Tekst nie koncentruje się jednak na jego aktywności na dworze w Grazu, na wykonywaniu przez niego obowiązków nadzorcy i opiekuna prywatnych komnat oraz mienia wdowy po Karolu Styryjskim. Przybliża działalność dyplomatyczną Brannera – jako nieformalnego aktora w relacjach arcyksiężnej Marii z jej zięciem Zygmuntem III Wazą. Omawia jego misję do Polski w marcu 1598 roku, mającą na celu utrzymanie więzi korespondencyjnej między dworami styryjskim i polskim oraz zachowanie bliskich relacji rodzinnych między Marią Bawarską a Zygmuntem III po śmierci królowej Anny Habsburżanki. Tekst rekonstruuje poczynania kamerdynera arcyksiężnej głównie na podstawie korespondencji Marii Bawarskiej z jej synem Ferdynandem, z monarchą polskim oraz dworzanami zmarłej królowej (Urszulą Meyerin, Georgiem Schiechelem). Przywołuje także dorobek pisarski Brannera – jego notatki z polskiej misji, zapiski z podróży do Hiszpanii i listy do arcyksięcia Ferdynanda Styryjskiego. Z zachowanego materiału źródłowego wyłania się obraz wszechstronnego i wiernego dworzanina, który potrafi zaszyfrować korespondencję swojej mocodawczyni, zrelacjonować na jej prośbę ważne

wydarzenia, a nawet odbyć poselstwo. Johann Branner zbudował swoją karierę dzięki stałemu dostępowi do arcyksiężnej i byciu użytecznym. Jego służby nie przerwała śmierć Marii Bawarskiej. Do końca życia oddawał swoje usługi jej synowi arcyksięciu Ferdynandowi.

Słowa kluczowe: Johann Branner, Maria Bawarska, Zygmunt III Waza, Habsburgowie, dyplomacja, dworzanin, kamerdyner, związki dynastyczne

Abstract

The aim of this article is to present Johann Branner, chamberlain to Archduchess Maria of Bavaria. However, the text does not focus on his activities at the court in Graz, where he performed the duties of supervisor and guardian of the private chambers and property of the widow of Charles of Styria. Instead, it examines Branner's diplomatic activities as an informal mediator in the relations between Archduchess Maria and her son-in-law, Sigismund III Vasa. It discusses his mission to Poland in March 1598, intended to maintain correspondence between the Styrian and Polish courts and to preserve close family relations between Maria of Bavaria and Sigismund III after the death of Queen Anna Habsburg. The article reconstructs the actions of the Archduchess's chamberlain, mainly based on Maria of Bavaria's correspondence with her son Ferdinand, with the Polish monarch, and with the courtiers of the deceased queen (Ursula Meyerin, Georg Schiechel). It also refers to Branner's literary output – his notes from his mission to Poland, his travel notes from Spain, and his letters to Archduke Ferdinand of Styria. The preserved source material paints a picture of a versatile and loyal courtier who was able to encrypt his mistress's correspondence, report on important events at her request, and even carry out diplomatic missions. Johann Branner built his career through constant access to the Archduchess and by proving himself useful. His service was not interrupted by the death of Maria of Bavaria; until the end of his life, he devoted his service to her son, Archduke Ferdinand.

Keywords: Johann Branner, Maria Anna of Bavaria, Sigismund III Vasa, House of Habsburg, diplomacy, courtier, chamberlain, dynastic relations

Tytułowy bohater artykułu to postać enigmatyczna, niezbadana. Nie ma biogramu, chociaż pojawia się na kartach wielu źródeł, w różnym kontekście i z przypisanymi różnymi zadaniami. Budzi zainteresowanie, ponieważ był uczestnikiem relacji dynastyczno-dyplomatycznych Habsburgów styryjskich z Zygmuntem III. Został on m.in. wysłany przez arcyksiężną Marię Bawarską, by złożyć kondolencje polskiemu monarsze po śmierci jego pierwszej żony królowej Anny Habsburżanki.

Czy Branner był człowiekiem dyplomacji? Oficjalnie pełnił funkcję kamerdynera (*Kammerdiener*) arcyksiężnej Marii. Według opublikowanej przez Marka Hengerera instrukcji dworskiej (*Kammerordnung*) regulującej hierarchię i zadania służby pokojowej na dworze arcyksiążęcym w Grazu do podstawowych obowiązków kamerdynerów należały: nadzór i opieka nad prywatnymi komnatami pary arcyksiążęcej, dbałość o jej rzeczy, w tym spisywanie inwentarzy mienia oraz zlecenie zakupu drobnych przedmiotów wyposażenia¹. W świetle tego dokumentu służba w arcyksiążęcych pokojach rano i wieczorem była obowiązkowa, zaś w ciągu dnia odbywała się na wezwanie. Kamerdynerzy asystowali zarówno przy ceremoniach porannych – budzeniu, ubieraniu, czynnościach higienicznych, jak i rytuałach wieczornych – rozbieraniu, zabiegach pielęgnacyjnych, a także odprowadzaniu do sypialni. Do ich obowiązków należało ustalenie czasu pobudki i uzgodnienie garderoby na następny dzień – starszy kamerdyner był zobowiązany nastawić zegary, młodszy czuwać nad snem władcy. Służyli podczas posiłków, dbali strój i ekwipunek, gdy arcyksiążę wybierał się na przejażdżkę konną lub polowanie. Przygotowali dokumenty do podpisu, byli odpowiedzialni za wysuszenie podpisu oraz ponowne spakowanie ich i odesłanie do kancelarii. Dodatkowe zadania były im przydzielane w czasie arcyksiążęcych podróży oraz podczas choroby mocodawcy.

Omawiana instrukcja opisywała także sposób rozwiązywania sporów kompetencyjnych między służbą pokojową. Ukazywała system kar za niedopełnienie obowiązków. Przedstawiała porządek wynagradzania dworzan. Rozróżniała również zakresy kompetencji trzech arcyksiążęcych kamerdynerów (starszego, średniego, młodszego). Zakazywała im przyjmowania prezentów od osób trzecich.

Analizowany dokument dotyczył dworu arcyksięcia Karola Styryjskiego. Musiał zostać sporządzony po 1572 roku, gdyż wzmiankował Marię Bawarską i potomstwo pary. Stanowił dowód wzajemnego przenikania się otoczenia arcyksięcia i arcyksiężnej, różnicując zadania dworzan, gdy małżonkowie przebywają razem i osobno. Można założyć, że obowiązki kamerdynerów arcyksiążęcej małżonki były podobne. Dwór Marii zorganizowany został dopiero z końcem lipca 1573 roku (dwa lata po ślubie)².

1 Mark Hengerer, „Verzeichnus, wie [...] durch die cammerpersonen gediennt würdet. Edition einer Beschreibung des Kammerdienstes am Grazer Hof des 16. Jahrhunderts aus dem Bayerischen Hauptstaatsarchiv München”, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 105 (2014): 45–91.

2 Katrin Keller, *Erzherzogin Maria von Innerösterreich (1551–1608). Zwischen Habsburg und Wittelsbach* (Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 2012), 57–58.

Początkowo liczył 20 kobiet i 12 mężczyzn, w tym dwóch kamerdynerów³. Z czasem rozrósł się i niemal podwoił swoją liczebność – wykaz dworzan z lipca 1587 roku wymienia nazwiska 19 mężczyzn (w tym trzech kamerdynerów) i 40 kobiet⁴. Wiązało się to z powiększaniem się rodziny arcyksiężnej i koniecznością zatrudnienia nowych osób do opieki nad licznym potomstwem Karola i Marii.

Nazwisko Brannera nie pada w dwóch wzmiankowanych wyżej spisach dworzan arcyksiężnej. Pojawił się on w jej otoczeniu później, w okresie jej wdowieństwa, gdy zmagala się ze stanami Austrii Wewnętrznej i członkami Domu Austrii, walcząc o swoją pozycję polityczną i bezpieczeństwo finansowe oraz o zachowanie dziedzictwa styryjskiego dla jej najstarszego syna Ferdynanda. Potrzebowała wtedy ludzi oddanych i wiernych. Do takich zaliczyła bohatera naszych rozważań. Należał do najbliższego otoczenia Marii Bawarskiej nie tylko z racji pełnionej dworskiej funkcji, ale także posiadanych użytecznych zdolności, o czym będzie jeszcze mowa niżej.

Branner był człowiekiem dyplomacji w rozumieniu współczesnej historiografii zachodnioeuropejskiej, rozszerzającej krąg związanych z nią osób, jak austriacka historyczka Dorothea Nolde o dworskich aktorów⁵. Choć często trudno ich nazwać oficjalnymi przedstawicielami władców i państw czy też profesjonalnymi dyplomatami, to nierzadko

3 Viktor Thiel, „Die innerösterreichische Zentralverwaltung 1564–1749. I. Die Hof- und Zentralbehörden Innerösterreichs 1564–1625”, *Archiv für österreichische Geschichte* 105/1. Hälfte (1917): 187–190. W spisie dworzan z 1573 r. zostali uwzględnieni: ochmistrz, dwie ochmistrzynie, komorna, sześć panien dworskich, trzy pokojowe, pokojowa panien dworskich, służąca panien dworskich, praczka arcyksiężnej, praczka fraucymeru, służąca ochmistrzyni, opiekunka dzieci arcyksiężnej pary, praczka dzieci, kucharka, dwaj kamerdynerzy, odźwierny, aptekarz, krawiec ze swoim sługą, odźwierny fraucymeru, sługa stołowy, palacz, chłopiec opiekunki, chłopiec aptekarza.

4 Friedrich Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern, bis zu dessen Krönung in Frankfurt. Personen-, Haus- und Landesgeschichtes*, t. 1 (Schaffhausen: Hurtersche Buchhandlung, 1850), 586–590. Wykaz z 1587 r. wymieniał ochmistra, dwie ochmistrzynie, służącą ochmistrzyni, służącą panien dworskich, dwie komorne, dziewięć panien dworskich, cztery pokojowe, pokojówkę, praczkę, praczkę fraucymeru, praczkę arcyksiążęcych dzieci, praczkę bielizny stołowej fraucymeru, pomoc opiekunki chorych, opiekunkę chorych, trzech kamerdynerów, odźwiernego, krawca, aptekarza, chłopca aptekarza, palacza, chłopca palacza, odźwiernego fraucymeru, sługę stołowego fraucymeru, chłopca sługi stołowego fraucymeru, łazienbika, ochmistrzynię arcyksiążęcych dzieci, służącą ochmistrzyni, służącą arcyksiężniczki Anny, przełożoną opiekunek dzieci arcyksiążęcych, sześć opiekunek, cztery pokojówki dzieci, kucharkę, kapelana i preceptora arcyksiążęcych dzieci, sługę stołowego młodej arcyksiężniczki, pomocnika sługi stołowego młodej arcyksiężniczki, ogrodnika młodej arcyksiężniczki.

5 Dorothea Nolde, „Was ist Diplomatie und wenn ja, wie viele? Herausforderungen und Perspektiven einer Geschlechtergeschichte der frühneuzeitlichen Diplomatie”, *Historische Anthropologie* 21/2 (2013): 179–198.

właśnie oni – zaufani dworzanie – nawiązywali kontakty dyplomatyczne, inicjowali małżeństwa, zawierali traktaty i prowadzili negocjacje. Nolde definiowała dyplomację dość szeroko jako „próbę wywarcia ukierunkowanego wpływu na decyzje polityczne innych państw”, niezależnie od formalnego lub nieformalnego statusu dyplomatycznych aktorów⁶. Nie ulega wątpliwości, że teściowa Zygmunta III chciała oddziaływać na jego decyzje – od tych dotyczących dworu zmarłej córki, wychowania dzieci królewskich, ponownego ożenku monarchy, do tych, które odnosiły się do realizowanych kierunków polityki zagranicznej.

Zanim omówiona zostanie aktywność dyplomatyczna Brannera, warto zwrócić uwagę na istotną trudność, jaką napotyka badacz starający się odtworzyć jego losy. Duży problem stanowi właściwa identyfikacja bohatera naszych rozważań – w zachowanym materiale źródłowym zapis jego nazwiska nie jest konsekwentny, można spotkać pisownię nazwiska zaczynającą się od „B” lub „P”, a także z jednym lub podwójnym „n”. Ponadto najczęściej występuje on w źródłach bez imienia. Istnieje zatem możliwość pomylenia naszego kamerdynera z osobą marszałka dworu arcyksiężnej Jakoba Breunera (Breinera), wielokrotnie wzmiankowanego w korespondencji Marii Bawarskiej, także tej kierowanej i otrzymywanej z Polski (w zapisie jego nazwiska również występuje oboczność spółgłosek „b” i „p” i mamy do czynienia z kilkoma wariantami pisowni). Do tego dochodzi konieczność weryfikacji ustaleń wcześniejszych badaczy. Czytając dzieło Waltera Leitscha *Das Leben am Hof Sigismunds III. von Polen* można odnieść wrażenie, że arcyksiężna Maria miała dwóch kamerdynerów o nazwisku Branner, działających na jej dworze mniej więcej w tym samym czasie – według austriackiego historyka w 1598 r. w Polsce był Jakob Branner, zaś siedem lat później w orszaku arcyksiężnej Marii i nowej królowej Konstancji przybył do Rzeczypospolitej Johann Branner. Dwóch Brannerów zostało umieszczonych także w indeksie wspomnianego opracowania⁷. To rozmnożenie kamerdynerów o nazwisku Bran-

6 Nolde, „Was ist Diplomatie”, 183.

7 Walter Leitsch, *Das Leben am Hof Sigismunds III. von Polen*, t. 4 (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009), 2806. W ustaleniach Leitscha brakuje jednak konsekwencji. Dobrze obrazuje to fragment o roli Urszuli Meyerin w utrzymaniu kontaktu korespondencyjnego i przepływu informacji między Marią Bawarską a Zygmuntem III po śmierci królowej Anny. Zachowanie listowej więzi należało do głównych celów misji Johanna Brannera w 1598 roku. Wysłannik arcyksiężnej otrzymał wtedy królewskie zapewnienie, że jego mocodawczyni będzie nadal informowana przez ulubioną dwórkę zmarłej monarchini, ale także Georga Schieche-la, o sytuacji w Rzeczypospolitej. Leitsch, dowodząc szczególnej roli Meyerin w utrzymaniu dynastycznych kontaktów, zauważył, że kamerdyner, który towarzyszył Marii Bawarskiej w podróży do Polski w 1605 roku, złożył pierwszą wizytę właśnie Urszuli.

ner miało swój początek w pracach dziewiętnastowiecznego historyka szwajcarsko-austriackiego pochodzenia Friedricha Hurtera. W czwartym tomie monumentalnego wydawnictwa *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern* wzmiankował on kamerdynera arcyksiężnej Jakoba Branera w kontekście kondolencyjnego poselstwa do Polski w marcu 1598 roku⁸ i Johanna Pranera jako kamerdynera, który miał towarzyszyć Marii Bawarskiej w jej podróży do Hiszpanii, rozpoczętej 30 września tego samego roku⁹. Niniejszy artykuł ma dowieść, że w obu przypadkach chodzi o tę samą osobę. Świadczy o tym treść listów arcyksiężnej pisanych do syna Ferdynanda podczas tego europejskiego wojażu, mającego na celu odprowadzenie córki Małgorzaty, przyszłej żony Filipa III, do nowej ojczyzny.

Znamy moment pojawienia się Brannera na dworze Marii Bawarskiej. Uwarunkowane jest ono nie tyle wakatem wśród sług pokojowych arcyksiężnej, ile koniecznością znalezienia dworzanina o szczególnych kwalifikacjach. O zakończonych sukcesem poszukiwaniach wdowa po Karolu Styryjskim poinformowała swoją córkę, królową Annę, wiosną 1594 roku – w jej liście przeczytamy:

iezt hab ich schon ein verdraute pershon, der mir die ziefer schreibt und auszeicht. mein camer dienner der Pranner, der pey mein herr prueder Ferdinand gewest, der Anndtl die pey dem Max gewest ist, ir man. Ich weis, das ich im drauen darf. Der Jerg kennndt in woll¹⁰.

Nie dostrzegł jednak ważnej okoliczności, że Meyerin i Johann Branner poznali się wcześniej i nawiązali serdeczną relację, o czym Urszula także pisała w listach do arcyksiężnej. Por. Leitsch, *Das Leben am Hof*, t. 3, 1895.

- 8 Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, t. 4, 324–326. Hurter w odróżnieniu od Leitscha nie miał wątpliwości, że ten sam dworzanin Marii Bawarskiej był w Polsce w 1598 i 1605 roku. Wprowadził jednak do obiegu naukowego błędne imię kamerdynera arcyksiężnej. Por. Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, t. 4, 326 (przypis 19).
- 9 Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, t. 4, 413 (przyp. 4). Tam też znajduje się informacja o wysokości zarobków Brannera. Oprócz rocznej pensji w wysokości 72 florenów i 28 florenów dodatkowego wynagrodzenia miał otrzymywać od 1596 r. kolejne 100 florenów jako zapłatę za prowadzenie rachunków dworskich. Hurter nie podał jednak bliższych informacji na temat źródła, z którego zaczerpnął informację o wysokości uposażenia Brannera. Podstawowe składniki jego wynagrodzenia pokrywają się z tymi przypisanymi kamerdynerom arcyksiężnej w wykazie dworzan z 1587 roku. Por. Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, t. 1, 588.
- 10 Maria Bawarska do Anny Habsburżanki, [Graz, marzec/kwiecień 1594], w Hanna Dobner, *Briefwechsel zwischen Erzherzogin Maria von Innerösterreich und ihrer Tochter Anna, Königin von Polen und Schweden, während ihres Aufenthaltes in Schweden 1593/1594 – Historische Analyse und Edition* (Wien: unveröffentlichte Masterarbeit, 2015), 103, za <https://theses.univie.ac.at/detail/34464#>. Królowa wyraziła radość, że jej matka znalazła zaufaną osobę do szyfrowania korespondencji, zważywszy na doniosłość spraw poruszanych w listach wymienianych między arcyksiężną a jej

Arcyksiężna donosiła, że ma już zaufaną osobę do szyfrowania i deszyfrowania korespondencji. Jest nią kamerdyner Branner, który wcześniej służył u jej brata, księcia bawarskiego Ferdynanda. Jest on mężem Anny Brannerin, która była zatrudniona w Grazu na dworze dzieci arcyksiążęcych, opiekowała się arcyksięciem Maksymilianem Ernestem (ur. 1583). Maria była przekonana, że może mu ufać. Ponadto podkreśliła, że Brannera dobrze zna kamerdyner polskiej królowej Georg Schiechel, obaj byli Bawarczykami. Kontekst zatrudnienia Brannera jest polityczny, związany z przejęciem namiestnictwa nad Austrią Wewnętrzną (na czas małoletności Ferdynanda Styryjskiego) przez arcyksięcia Maksymiliana, pretendenta do korony polskiej. Arcyksiężna próbowała przeciwdziałać tej nominacji, bezskutecznie interweniowała na dworze cesarskim, zwracając Rudolfowi II uwagę na negatywne skutki tej decyzji dla stosunków polsko-habsburskich¹¹. Obecność Maksymiliana w Grazu w odczuciu arcyksiężnej mogła niekorzystnie wpłynąć na bezpieczeństwo jej korespondencji z parą monarszą i jej informatorami w Rzeczypospolitej. Z tego względu przedsięwzięła środki zaradcze i zatrudniła Brannera. Ten służył jej wiernie do końca jej życia (zm. 29 IV 1608).

Johann Branner przybył do Polski wiosną 1598 roku jako przedstawiciel arcyksiężnej-wdowy, matki zmarłej Anny Habsburżanki, teściowej Zygmunta III¹². Nie było to oficjalne poselstwo kondolencyjne Habsburgów austriackich ani legacja Ferdynanda Styryjskiego, który sprawował już wtedy samodzielne rządy w *Innerösterreich*. Maria Bawarska nie występowała zatem jako suwerenna władczyni, miała ograniczoną zdolność do czynności dyplomatycznych. Była nieformalną aktorką.

najstarszą córką. Zob. Anna Habsburżanka do Marii Bawarskiej, Sztokholm, 15 VII 1594, w Dobner, *Briefwechsel*, 167.

- 11 Maria Bawarska do Rudolfa II, Graz, 28 VII 1593, w *Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II.*, cz. 1, ed. Johann Loserth (Wien: In Kommission bei Alfred Hölder K. u. K. und Universitäts-Buchhändler, Buchhändler der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1906), 78–84.
- 12 Najpewniej nie była to jego pierwsza wizyta w Polsce, bowiem wcześniej towarzyszył arcyksiężnej w jej podróży do Siedmiogrodu, gdy ta odprowadzała do nowej ojczyzny swoją córkę arcyksiężniczkę Marię Krystynę, żonę Zygmunta Batorego. Jego obecność w orszaku arcyksiężnej znajduje potwierdzenie w jego własnym liście pisanym do arcyksięcia Ferdynanda Styryjskiego z Preszburga (Bratysławy). Zob. Johann Branner do arcyksięcia Ferdynanda, Preszburg, 22 VI 1595, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Familienkorrespondenz A (FK), Karton 7, k. 126-129v. W drodze powrotnej z Siedmiogrodu Maria Bawarska odwiedziła swoją najstarszą córkę Annę i jej męża Zygmunta III. Chciała poznać swoje wnuki dwuletnią Annę Marię i trzymiesięcznego Władysława, ale także podjąć rozmowy na temat zmagania Domu Austriackiego z Turkami oraz warunków akcesu państwa polsko-litewskiego do ligi antytyureckiej. Najpewniej podczas miesięcznego pobytu arcyksiężnej w Polsce (we wrześniu 1595 roku) był tam też obecny jej oddany sługa – Johann Branner.

Uprawiała jednak dyplomację dynastyczną, chcąc utrzymać rodzinne stosunki między Habsburgami, Wazami i Wittelsbachami¹³.

Misja Brannera ma znamiona formalnego poselstwa do króla polskiego – dla wysłannika arcyksiężnej przygotowano list uwierzytelniający i listy polecające opatrzone datą 26 lutego 1598 roku (niezachowane), instrukcję, memoriał wraz z wykazem zadań dla posła. Miał on odprawić posłuchanie u monarchy, odbyć rozmowy z dworzanami zmarłej królowej, jak również z wybranymi członkami elity władzy. Celem legacji było pocieszenie Zygmunta III i otoczenia zmarłej królowej, zdobycie informacji na temat spuścizny Anny Habsburżanki oraz uporządkowanie spraw jej dworu.

W istniejącym materiale źródłowym dotyczącym przebiegu misji z 1598 roku, w listach Zygmunta III¹⁴, Urszuli Meyerin¹⁵ i Georga Schiechela¹⁶ adresowanych do Marii Bawarskiej potwierdzenie znajduje jedynie nazwisko posła. W zbiorach wiedeńskiego Haus-, Hof- und Staatsarchiv w zespole Polen I 84, zawierającym polonika z lat 1527–1699 znajduje się poszyt według opisu archiwalnego zawierający instrukcję arcyksiężnej Marii sporządzoną dla jej wysłannika do Polski, którego celem było złożenie kondolencji po śmierci królowej Anny („Instruction der Erzherzogin Maria von Steyermark Wittwe an deren nach Pohlen abgeordneten Gesandten zue Condolieung wegen des Todtfalls der Königin Anna”), w istocie są to cztery odrębne dokumenty – memoriał, instrukcja, wykaz najważniejszych zadań dla posła oraz kopia listu Samuela Łaskiego do króla Zygmunta III, pisanego z Uppsali dn. 24 II 1598¹⁷. Żaden z trzech związanych bezpośrednio z tą legacją dokumentów nie wymienia nazwiska Brannera (zostało ono zapisane ołówkiem przez archiwistę). Poza tym na memoriale i instrukcji znajdują się marginalia – najpewniej notatki posła dotyczące przebiegu misji, mające posłużyć Brannerowi

13 Oliver Hegedüs, „The Complex Mother: Maria Anna of Inner Austria and the Entanglement of the Vasa, Habsburg and Wittelsbach Dynasties”, *The Court Historian* 25/3 (2020): 207–208, 212–213.

14 Zygmunt III do Marii Bawarskiej, Warszawa, 2 IV 1598, HHStA, FK, Karton 41, k. 42-43; Zygmunt III do Marii Bawarskiej, Warszawa, 19 V 1598, HHStA, FK, Karton 41, k. 44-45. Zob. także *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668*, cz. I: *The Times of Sigismund III, 1587–1632*, t. 2, ed. Ryszard Skowron (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024), 74–75, 87–89.

15 Urszula Meyerin do Marii Bawarskiej, Warszawa, 3 IV 1598, HHStA, FK, Karton 44, k. 34-39v; Urszula Meyerin do Marii Bawarskiej, Warszawa, 12 IV 1598, HHStA, FK, Karton 44, k. 41-43v.

16 Georg Schiechel do Marii Bawarskiej, [Warszawa], 4 IV 1598, HHStA, FK, Karton 45, k. 78-81v.

17 HHStA, Polen I 84, Polonica 1527-1699, k. 248-264v.

do złożenia ustnego raportu swej mocodawczyni, gdyż najpewniej nie przygotował pisemnej relacji¹⁸. Z kolei wzmiankowana kopia listu Łaskiego mogła posłużyć Brannerowi do zilustrowania arcyksiężnej stanu spraw szwedzkich Zygmunta III.

Maria Bawarska postawiła przed Brannerem wiele zadań. Przede wszystkim chciała dowiedzieć się całej prawdy o przedwczesnej śmierci ukochanej córki – pragnęła rozwiązać swoje wątpliwości, czy postępowanie medyków mogło doprowadzić do zgonu monarchini. Za pośrednictwem Brannera dopytywała także o przebieg pośmiertnego cesarskiego cięcia i sekcji zwłok królowej. Wysłannik arcyksiężnej został zobowiązany także do przeprowadzenia rozmowy z monarchą na temat przyszłości dworzan Anny Habsburżanki. Marię Bawarską interesował zarówno los osób, które miały pozostać w służbie Wazów – na dworze króla lub dzieci królewskich (chciała wiedzieć, jakie warunki im zaproponowano) – jak również tych, którzy mieli opuścić Rzeczpospolitą; apelowała o godne wynagrodzenie ich służby. Arcyksiężnej szczególnie leżał na sercu los fraucymeru. Przedmiotem jej zainteresowania było też to, jak zorganizowano opiekę nad królewskim potomstwem. Złożyła nawet monarsze propozycję, by królowna Anna Maria została wysłana na wychowanie do Grazu w asyście polskich dworów, by nie zapomniała ojczystej mowy. Nie mniej ważna dla arcyksiężnej była spuścizna zmarłej królowej, chciała dowiedzieć się, czy jej córka pozostawiła testament i co ewentualnie się w nim znalazło. Dopytywała o mobilia, bowiem zależało jej na rzeczach osobistych Anny, gdyż pragnęła mieć po niej jakieś pamiątki. Chciała wiedzieć, jaki stan finansów pozostawiła po sobie jej córka. Ponadto wysłannik Marii Bawarskiej miał zdobyć informację o pogrzebie władczyni (o planowanym terminie, miejscu i przewidzianym ceremoniale pochówku). Arcyksiężną ciekawiło także, co polscy i litewscy poddani myślą o zmarłej królowej. Branner miał ponadto zapytać króla o aktualną sytuację w Szwecji i zapewnić go, że arcyksiężnej zależy na utrzymaniu wymiany korespondencji między dworem polskim a Grazem. Maria Bawarska deklarowała pomoc i wsparcie, zwłaszcza w kwestiach związanych z redukcją dworu królowej. Do najdelikatniejszych zadań, jakie arcyksiężna postawiła przed swoim wysłannikiem, należało dowiedzenie się, czy Zygmunt III rozważa ponowne małżeństwo¹⁹.

Branner działał w trudnych warunkach. Jego mocodawczyni rozpaczała po śmierci ukochanej córki, szukała wytłumaczenia, a być może i winnych jej przedwczesnego zgonu. Został zobligowany do postawienia

18 Por. Leitsch, *Das Leben am Hof*, t. 1, 19.

19 HHStA, Polen I 84, Polonica 1527–1699, k. 254–254v, 262.

niewygodnych pytań o przebieg leczenia królowej, o postępowanie nadwornych medyków i służby dworskiej.

Zastał dwór królewski pogrążony w żałobie, ale też chaosie. Śmierć Anny Habsburżanki zachwiała poczuciem bezpieczeństwa i stabilizacji 102 osób (44 kobiet i 58 mężczyzn), którzy znajdowali zatrudnienie w jej otoczeniu²⁰. Zgodnie z panującym zwyczajem dwór królowej miał zostać rozwiązany. Zrozpaczeni dworzanie niepokoiли się o swój dalszy los. Nie wszyscy cudzoziemcy chcieli wracać do Grazu czy Monachium. Jedni zabiegali o to, by zostać zaliczonymi w poczet dworzan króla, inni starali znaleźć miejsce na formującym się dworze dzieci królewskich. Niepewność jutra zaostriżyła rywalizację i uwypukliła konflikty istniejące na dworze. Branner musiał zorientować się w tej skomplikowanej sieci ludzkich interakcji.

Spotkał się z Zygmuntem III, który znajdował się niezwykle trudnym położeniu – stał przed koniecznością odbycia niebezpiecznej podróży morskiej do Szwecji, a także pozostawienia małych dzieci, które dopiero co straciły matkę. Pogrążony w żałobie władca przygotowywał się do wyprawy zbrojnej, nie pochowawszy umiłowanej żony. Branner widział króla niepewnego stanu jego spraw szwedzkich, nieznałającego zamiarów stryja Karola, niepokojącego się o wierność poddanych.

Branner potrafił się jednak w tym wszystkim odnaleźć. Wypełnił cele swojej misji. Musiał zadać trudne pytania, ale otrzymał satysfakcjonujące wyjaśnienia – arcyksiężna nie wracała już później do okoliczności śmierci królowej. Uspokoił sytuację na dworze, zapewniając dworzan królowej o wsparciu Marii Bawarskiej oraz wpływając na Zygmunta III, by ten zintensyfikował działania na rzecz zreorganizowania dworu zmarłej monarchini. Wkrótce po jego wyjeździe ogłoszono instrukcję dla fraucymeru oraz zmieniono sposób funkcjonowania i rolę otoczenia Anny Habsburżanki – jego aktywność miała koncentrować się teraz na dbaniu o dobrostan królewicza i królowy, porządkowaniu spuścizny zmarłej władczyni oraz przygotowaniach do uroczystości funeralnych, które miały się odbyć po powrocie króla ze Szwecji z udziałem Marii Bawarskiej. W lipcu 1598 roku wypłacono dworzanom królowej roczne wynagrodzenie²¹.

Branner poruszył w rozmowach z Zygmuntem III również kwestię opieki nad monarszym potomstwem. Otrzymał zapewnienie, że pieczę nad wychowaniem dzieci królewskich będą sprawowali kanclerz zmarłej

20 Leitsch, *Das Leben am Hof*, t. 1, 127–128.

21 Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego (ASK), Rachunki Nadworne (RN) 3, k. 1161-1162v.

królowej Stanisław Fogelweder oraz jej ulubiona dworka Urszula Meyerin. Król nie zdecydował się na wysłanie królowny Anny Marii do Grazu. W liście z 19 maja 1598 poprosił jednak arcyksiężną, by stała się matką dla jego dzieci, by zaopiekowała się nimi i zabrała je do siebie, jeśli nie będzie mu dane wrócić ze Szwecji, a także wychowała je – w miłości i bojaźni Bożej – na ludzi pełnych cnót²². Swoją wolę zawarł również w testamentie, opatrzonym tą samą datą²³.

Najpewniej Branner, widząc pogrążonego w żałobie króla i mając na uwadze sugestie najbliższych dworzan zmarłej królowej, nie zdecydował się zadać monarsze wprost pytania o powtórny ożenek. Zrelacjonował jednak swojej mocodawczyni, że poddani oczekują od swojego władcy, że ten szybko wstąpi w nowy związek małżeński²⁴.

Odbiór misji Brannera na polskim dworze był pozytywny. Zygmunt III w listach pisanych do teściowej 2 kwietnia i 19 maja dziękował jej za wysłanie Brannera, zaufanego i wiernego sługi, z którym mógł otwarcie porozmawiać. Odebrał jego legację jako dowód, że arcyksiężna pragnie utrzymać z nim bliskie stosunki, że śmierć Anny nie zmieniła charakteru ich relacji²⁵. Król zgodził się, by jego teściowa nadal była informowana przez dworzan zmarłej królowej o sytuacji w Rzeczypospolitej. Obiecał utrzymać połączenie pocztowe z Grazem oraz wymianę korespondencyjną na dotychczasowym poziomie – za zachowanie stałego kontaktu między Zygmuntem a arcyksiężną miał odpowiadać Georg Schiechel²⁶.

Z kolei Urszula Meyerin donosiła Marii Bawarskiej o chwilowej uldze, którą odczuł król w związku z pobytem Brannera w Warszawie. Zygmunt III miał obdarzyć wysłannika arcyksiężnej zaufaniem i chętnie z nim konferować. Monarcha przekazał mu też kopię testamentu królowej²⁷, ona zaś skorzystała z jego pośrednictwa, by przesłać Marii Bawarskiej kilka osobistych przedmiotów Anny, m.in. połączany kubek i dwie łyżki. Ponadto Urszula podkreślała, że Branner stał się jej powiernikiem

22 Zygmunt III do Marii Bawarskiej, Warszawa, 19 V 1598, HHStA, FK, Karton 41, k. 44-45.

23 *Testamenty Zygmunta III Wazy*, przeł. Marek Plago, Adam Poznański, oprac. i wyd. Włodzimierz Kaczorowski, Bogna Kaczorowska, Maria Kaczorowska (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2013), 29–52.

24 Leitsch, *Das Leben am Hof*, t. 3, 1360.

25 Zygmunt III do Marii Bawarskiej, Warszawa, 2 IV 1598, HHStA, FK, Karton 41, k. 42-43; Zygmunt III do Marii Bawarskiej, Warszawa, 19 V 1598, HHStA, FK, Karton 41, k. 44-45.

26 HHStA, Polen I 84, Polonica 1527–1699, k. 250v, 252, 253.

27 Swoją ostatnią wolę monarchini spisała 13 kwietnia 1594 roku w Sztokholmie. Zob. *Testamenty Zygmunta III Wazy*, 131–134.

w trudnych chwilach, które obecnie przeżywa. Poinformowała także, że wysłannik arcyksiężnej spędził dużo czasu z królewskimi dziećmi²⁸. Misja Brannera przebiegła w familiarnej atmosferze – kamerdyner Marii Bawarskiej miał swobodny dostęp do króla, mógł z nim rozmawiać w cztery oczy, spożywać posiłki z królową i królewiczem. Przekazał Zygmuntowi prezent arcyksiężnej – obraz tablicowy o tematyce religijnej. Monarcha odwzajemnił się, jak to ujął w liście do teściowej, podarunkiem nie tak dobrej roboty, mającym jednak sprawić, by o nim nie zapomniano. Być może chodziło o obraz autorstwa króla²⁹. Niewątpliwie pobyt Brannera w Rzeczypospolitej w marcu 1598 roku miał istotne znaczenie dla utrzymania bliskich kontaktów między królem polskim a rodziną pochodzenia jego zmarłej małżonki.

Maria Bawarska była zadowolona z efektów misji swojego kamerdynera i wkrótce wyznaczyła mu nowe zadania. Jako jej dworzanin był zobowiązany do towarzyszenia jej w podróży do Hiszpanii. Jego imię i nazwisko w nieco zniekształconej formie odnajdujemy na liście uczestników tego wojażu opublikowanej przez Johanna Rainera (Herr Johann Proner, Kammeradjunkt der Erzherzogin Maria)³⁰. Był też wielokrotnie wzmiankowany w listach Marii do syna Ferdynanda, pisanych podczas tej wyprawy – zachowało się ich 46, w 14 mamy informacje o Brannerze³¹. Wiele razy wspomniany jest w kontekście spraw polskich, co było pokłosiem jego niedawnej misji. Odgrywał istotną rolę w utrzymaniu stałego kontaktu korespondencyjnego między arcyksiężną a władcą Rzeczypospolitej, co nie było łatwym zadaniem, zważywszy na odległości ich dzielące – Maria odbywała trwającą blisko rok odyseję, zaś Zygmunt interweniował zbrojnie w Szwecji. Należało pokonać problemy z ekspedycją listów i odbiorem pism adresowanych do arcyksiężnej, stworzyć alternatywne kanały komunikacji. Branner miał informować Zygmunta III o aktualnym miejscu pobytu arcyksiężnej, by monarcha

28 Urszula Meyerin do Marii Bawarskiej, Warszawa, 3 IV 1598, HHStA, FK, Karton 44, k. 34-39v.

29 Zygmunt III do Marii Bawarskiej, Warszawa, 2 IV 1598, HHStA, FK, Karton 41, k. 42-43.

30 Johann Rainer, *Du glückliches Österreich heirate. Die Hochzeit der innerösterreichischen Prinzessin Margarethe mit König Philipp III. von Spanien 1598/99* (Graz: Im Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1998), 35.

31 Listy zostały wydane. Jako pierwszy opublikował je Friedrich Hurter w czwartym tomie dzieła *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern* (1851), ponownie w biografii Marii Bawarskiej (1860). Następnie wydał je Ferdinand Khull (1898). Wybór dziesięciu listów (w dwóch wersjach oryginalnej i zmodernizowanej) zamieścił Johann Rainer w przywołanej już pracy. W artykule powołuję się na edycję Khulla.

mógł przygotować ceremonię pogrzebową swojej małżonki, w której Maria chciała uczestniczyć³².

Głównym obowiązkiem Brannera podczas podróży do Hiszpanii było relacjonowanie jej przebiegu³³. Obszerne fragmenty jego relacji zachowały się w wiedeńskim archiwum w zespole Familienakten (Karton 86). W listach arcyksiężnej odnajdujemy wiele wzmianek o pracy Brannera jako diarysty. Maria oceniała sposób prowadzenia przez niego narracji jako szalony, zalecała redakcję tekstu przez pisarza kamery Hansa Harre-
ra. Przestrzegała, że oryginał dzieła Brannera nie może być przekazywany dalej, dlatego należy wykonać kopie, a następnie rozesłać na dwór polski i monachijski³⁴. Wspominała synowi o trudach pracy swojego oddanego dworzanina – doceniała jego pracowitość oraz determinację, by pisać nawet na wzburzonym morzu, w kołyszącej się galerze³⁵. Arcyksiężna troszczyła się, gdy ten ciężko zachorował. Obawiała się o jego życie. Zalecała jednak nieinformowanie jego żony o stanie pacjenta. Zobowiązała Ferdynanda, aby powiedział Brannerowej, że jej małżonek musiał pozostać w Madrycie w interesach swojej mocodawczyni³⁶. Z ulgą przyjęła wieści o powrocie swojego kamerdynera do zdrowia. Ceniła jego służbę i uważała go za osobę wartościową w swoim otoczeniu.

Nic dziwnego, że Johann Branner towarzyszył Marii Bawarskiej i jej córce Konstancji w podróży do Rzeczypospolitej w 1605 roku. W wiedeńskim Haus-, Hof- und Staatsarchiv (w zespole Familienkorrespondenz 7) zachowało się siedem jego listów pisanych do arcyksięcia Ferdynanda, relacjonujących przebieg uroczystości weselnych (5 XII, 9 XII, 13 XII, 17 XII, 24 XII, 31 XII 1605, 5 I 1606³⁷) – są to kilkunastokrotnie, szczegółowe relacje, które posłużyły Walterowi Leitschowi jako jedno z głównych

32 Kamerdyner arcyksiężnej miał m.in. korzystać z pośrednictwa jej syna, Ferdynanda Styryjskiego, jemu przesyłać listy adresowane do Zygmunta III, które arcyksiążę miał ekspediować do Polski. Zob. Maria Bawarska do arcyksięcia Ferdynanda, Port w Marsylii, 12 III 1599, w *Sechsendvierzig Briefe der Erzherzogin Maria an ihren Sohn Ferdinand aus den Jahren 1598 und 1599. Sprachlich erneuert herausgegeben von Dr. Ferdinand Khull* (Graz: Verlags-Buchhandlung „Styria“, 1898), 99.

33 HHStA, Familienakten, Karton 86, dokument niepaginowany, obejmujący okres od 4 do 26 marca 1599. Zob. także Keller, *Erzherzogin Maria*, 210–216.

34 Maria Bawarska do arcyksięcia Ferdynanda, Toulon, 4 III 1599, w *Sechsendvierzig Briefe*, 96–97.

35 Maria Bawarska do arcyksięcia Ferdynanda, Port dels Alfacs, 1599, w *Sechsendvierzig Briefe*, 100–101.

36 Maria Bawarska do arcyksięcia Ferdynanda, Maranchón, 10 V 1599, w *Sechsendvierzig Briefe*, 111, 113–114.

37 HHStA, FK, Karton 7, k. 136–167v.

źródeł do odtworzenia wydarzeń towarzyszących zaślubinom Zygmunta III z Habsburżanką³⁸.

Johann Branner wpisywał się w nowożytny ideał dworzanina – był wszechstronny, wielozadaniowy, godny zaufania i wierny. W służbie arcyksiężnej Marii wykonywał różne zadania, obok swoich obowiązków dworskich prowadził korespondencję, relacjonował ważne wydarzenia, odbywał „misje dyplomatyczne”, czasem wcielał się w rolę tłumacza arcyksiężnej (m.in. podczas kontaktów Marii z księciem Parmy Ranucciem I Farnese, którego ona widziała w roli małżonka swojej córki Marii Krysstyny³⁹). Miał duże zasługi w utrzymaniu więzi dynastycznych i komunikacji na linii Graz – inne dwory europejskie. Można zaryzykować stwierdzenie, że wyspecjalizował się sprawach polskich. Cieszył się sympatią Zygmunta III, zbudował na dworze królewskim sieć kontaktów (dzięki wieloletniej znajomości z Georgiem Schiechelem i serdecznej relacji z Urszulą Meyerin). Swoją karierę zbudował na fundamencie stałego dostępu do arcyksiężnej i byciu użytecznym. Nie był jedynym oddanym sługą Marii Bawarskiej. To jemu jednak przypadł przykry obowiązek poinformowania najstarszego syna o ostatnich chwilach jego matki⁴⁰. Pozostał wierny Habsburgom styryjskim, po śmierci swej mocodawczyni przeszedł na służbę arcyksięcia Ferdynanda. Zadbał o to już we wspomnianym liście, kiedy zawiadamiając Ferdynanda o śmierci Marii, polecał mu swoje i swojej małżonki usługi. Prosił, by władca Austrii Wewnętrznej nie cofał swojej łaskawej ręki od niego i jego rodziny, aby pozwolił mu nadal cieszyć się jego trudną, wierną, sumienną i pokorną służbą, przez którą co prawda utracił już zdrowie, ale mimo to chce ją pełnić do końca życia⁴¹.

Nieznana jest data śmierci Johanna Brannera. Jego ostatni zachowany list w wiedeńskim archiwum, adresowany do arcyksięcia Ferdynanda, opatrzony jest datą 3 maja 1608 roku⁴². Wzmianki o nim można znaleźć jeszcze w materiale źródłowym z lat 1608 i 1609. Został wymieniony w liście Wilhelma V Wittelsbacha do syna Maksymiliana z dnia 20 czerwca 1608 jako osoba, która przesłała księciu bawarskiemu list na prośbę

38 Leitsch, *Das Leben am Hof*, t. 3, 1425–1436.

39 Maria Bawarska do arcyksięcia Ferdynanda, Bolzano, 27 VII 1599, w *Sechsendvierzig Briefe*, 135.

40 *Johann Branners Bericht an den Erzherzog Ferdinand über die letzten Stunden der Erzherzogin Maria, 1608*, w Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, t. 5, 575–578.

41 Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II.*, t. 5, 577.

42 HHStA, FK, Karton 7, k.172-177v.

arcyksięcia Ferdynanda i jego małżonki Anny Marii⁴³. Występował także w dokumencie wystawionym w Grazu 5 maja 1609 jako radca i kamerdyner Ferdynanda Styryjskiego, dokonujący zakupów wyrobów złotniczych w imieniu arcyksiążęcej pary⁴⁴. Zmarł przed 20 czerwca 1616 roku, bowiem w dokumencie kamery dworskiej w Grazu dotyczącym długów zmarłego arcyksięcia Maksymiliana Ernesta wzmiankowana została jako wdowa jego żona Anna Brannerin⁴⁵.

Postać wiernego i wszechstronnego kamerdynera Marii Bawarskiej na pewno zasługuje na dalsze badania.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Warszawa, Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki Nadworne, 3
Wiedeń, Haus-, Hof- und Staatsarchiv
Familienakten, Karton 86.
Familienkorrespondenz A, Karton 7, 41, 44, 45.
Polen I 84.

Źródła drukowane

Akten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II., cz. 1, ed. Johann Loserth (Wien: In Kommission bei Alfred Hölder K. u. K. und Universitäts-Buchhändler, Buchhändler der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1906).
Dobner Hanna, *Briefwechsel zwischen Erzherzogin Maria von Innerösterreich und ihrer Tochter Anna, Königin von Polen und Schweden, während ihres Aufenthaltes in Schweden 1593/1594 – Historische Analyse und Edition* (Wien: unveröffentlichte Masterarbeit, 2015), <https://theses.univie.ac.at/detail/34464#>.
Sechszundvierzig Briefe der Erzherzogin Maria an ihren Sohn Ferdinand aus den Jahren 1598 und 1599. Sprachlich erneuert herausgegeben von Dr. Ferdinand Khull (Graz: Verlags-Buchhandlung „Styria“, 1898).

43 Wilhelm V Bawarski do syna Maksymiliana, Weingarten, 20 VI 1608, w Felix Stieve, „Wittelsbacher Briefe aus den Jahren 1590 bis 1610“, t. 7: *Abhandlungen der historischen Classe der königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften* 20 (1893), 755.

44 Hans von Voltelini, „Urkunden und Regesten aus dem K. u. K. Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien“, *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses* 19 (1898), CII.

45 Viktor Thiel, „Regesten aus dem K. K. Steiermärkischen Statthaltereiarhive“, *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien* 1/8 (1914), 203.

- Stieve Felix, „Wittelsbacher Briefe aus den Jahren 1590 bis 1610”, t. 7: *Abhandlungen der historischen Classe der königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften* 20 (1893), 661–800.
- Testamenty Zygmunta III Wazy*, przeł. Marek Plago, Adam Poznański, oprac. i wyd. Włodzimierz Kaczorowski, Bogna Kaczorowska, Maria Kaczorowska (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2013).
- The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668*. cz. I: *The Times of Sigismund III, 1587–1632*, t. 2, ed. Ryszard Skowron (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024).
- Thiel Viktor, „Regesten aus dem K. K. Steiermärkischen Statthaltereiarhive”, *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien* 1/8 (1914), 154–286.
- Voltelini Hans von, „Urkunden und Regesten aus dem K. u. K. Haus-, Hof- und Staats-archiv in Wien”, *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses* 19 (1898), I–CXVI.

Książki i monografie

- Hurter Friedrich, *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern, bis zu dessen Krönung in Frankfurt. Personen-, Haus- und Landesgeschichte*, t. 1, 4, 5 (Schaffhausen: Hurtersche Buchhandlung, 1850–1852).
- Keller Katrin, *Erzherzogin Maria von Innerösterreich (1551–1608). Zwischen Habsburg und Wittelsbach* (Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 2012).
- Leitsch Walter, *Das Leben am Hof Sigismunds III. von Polen*, t. 4 (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009).
- Rainer Johann, *Du glückliches Österreich heirate. Die Hochzeit der innerösterreichischen Prinzessin Margarethe mit König Philipp III. von Spanien 1598/99* (Graz: Im Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1998).

Czasopisma

- Hegedüs Oliver, „The Complex Mother: Maria Anna of Inner Austria and the Entanglement of the Vasa, Habsburg and Wittelsbach Dynasties”, *The Court Historian* 25/3 (2020): 201–219.
- Hengerer Mark, „Verzeichnus, wie [...] durch die cammerpersonen gediennet würdet. Edition einer Beschreibung des Kammerdienstes am Grazer Hof des 16. Jahrhunderts aus dem Bayerischen Hauptstaatsarchiv München”, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 105 (2014): 45–91.
- Nolde Dorothea, „Was ist Diplomatie und wenn ja, wie viele? Herausforderungen und Perspektiven einer Geschlechtergeschichte der frühneuzeitlichen Diplomatie”, *Historische Anthropologie* 21/2 (2013): 179–198.
- Thiel Viktor, „Die innerösterreichische Zentralverwaltung 1564–1749. I. Die Hof- und Zentralbehörden Innerösterreichs 1564–1625”, *Archiv für österreichische Geschichte* 105/1 Hälfte (1917): 1–210.